

Emisija Pune ruke prošlosti, B92 (Srbija), 11.02.2011.

gost Žarko Puhovski (profesor, Hrvatska)

Danica Vučinić: Dobar dan, ja sam Danica Vučinić, a ovo je prva u nizu polusatnih emisija kojima smo dali ime Pune ruke prošlosti. Zapravo je reč o pokušaju da objasnimo ideju i potrebu formiranja regionalne komisije koja bi utvrdila činjenice o tome šta se svima nama u prošlosti dogodilo, šta smo jedni drugima uradili, kada smo uradili, kako smo uradili. Ovo može da se definiše kao jedan od prvih koraka ka pomirenju. Pre skoro 11 godina, profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu Žarko Puhovski rekao je da je nama prvo potrebno uznemirenje pa pomirenje. Obično smo se do sada uznemiravali zbog sebe a ne zbog drugih. Da li postoji mogućnost da se uznemirimo zbog sopstvenih postupaka i zločina, da li je REKOM početak tog uznemirenja ili je uznemirenje počelo ranije, samo su neka od pitanja na koje ćemo kroz ovaj serijal tražiti odgovor. Koalicija za REKOM, za regionalnu komisiju, je mreža nevladinih organizacija iz regiona, udruženja žrtava, ali i veterana i pojedinaca, koji rade na ostvarivanju cilja da se formira komisija. Ova mreža dobila je podršku i političara iz nekih država koje su nastale raspadom Jugoslavije. Poslednjih meseci, prikuplja se milion potpisa građana i građanski iz regije, koji će biti uručeni sredinom godine svim šefovima država, kako bi ideja REKOM dobila i ono što se naziva oficijalna podrška. Stvar je u tome da ova komisija nije pitanje samo nevladinih organizacija koje je vode, već to treba da bude i deo naših svakodnevnih života, jer neke predstave o događanjima tokom devedesetih, na primer, dugo neće biti promenjene ali je važno da to ne bude razlog da se svaki put kad se pomenu Oluja ili Vukovar, Srbin i Hrvat potuku. Nemci i Francuzi posle trideset godina imaju zajedničku istoriju o Drugom svetskom ratu dok mi ovde još debatujemo o tome ko je u tom ratu pobedio. Da li je REKOM zajednički početak prevladavanja te prošlosti jedno je od pitanja za mog gosta, profesora Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Žarka Puhovskog. Dobar dan.

Žarko Puhovski: Dobar dan.

Danica Vučinić: I evo, na samom početku bih želela da vas pitam, da li činjenica da su nam svima u regionu pune ruke prošlosti, da li je to pozitivna ili dobitna kombinacija za ovo o čemu ovde govorimo a to je za formiranje jedne komisije koja bi utvrdila činjenice iz te prošlosti, iz naših ruku?

Žarko Puhovski: U frazi koja se u mnogim našim novonastalim jezicima i dalje koristi bilo bi valjda bolje reći „pun nam je kufer prošlosti“. Svima je toga previše, svi imamo osećaj da nam je prošlosti previše, da se treba okrenuti budućnosti. Međutim, izaći na kraj s prošlošću, kako god to proveli, uvjet je da se možemo orijentirati. Imate jednu staru sliku gdje, za čas govorim ko profesor filozofije, kod Homera, on kaže jako mudro „nije istina da je budućnost pred nama, prošlost je pred nama jer je vidimo a budućnost je iza nas jer ju ne vidimo“. Dakle ako mi idemo natraške u budućnost, a jedina orijentacija koju imamo jeste prošlost, zato nam je spoznaja prošlosti važna da bismo se orijentirali hodajući zapravo natraške tamo gdje ne znamo što je i kako je u budućnost.

Danica Vučinić: Da, ali mi se ni u čemu u regionu ne slažemo oko te prošlosti.

Žarko Puhovski: Nije to istina.

Danica Vučinić: U čemu se slažemo? Evo, dajte jedan primer.

Žarko Puhovski: U tomu da je bio rat. To je ipak neka činjenica. U tomu da je puno ljudi poginulo. Postoje među pojedinim nacijama dosta jaka savezništva, recimo, slovenska i hrvatska priča su dosta bliske; makedonska priča će biti bliska u jednom aspektu, u nekom drugom neće; a pri čemu sve ovo slovenska,

hrvatska, makedonska znači zapravo prevladavajuću poziciju u jednoj naciji, uvijek imate otpadnika koji su bliži iz Hrvatske Srbima, iz Srbije Hrvatima, i tako dalje kao većina. Tako da treba vidjeti da su te nacije, koliko god da to bile jedna korisna apstrakcija, iznutra pocijepane u različitim omjerima i drugo, ja ne mislim da je ideal u tome da imamo jednu zajedničku sliku prošlosti.

Danica Vučinić: A šta je ideal za vas?

Žarko Puhovski: Ideal je ono što imaju Nijemci ali ne ovako sa Francuzima, nego tako da njemačka djeca u školama, od križarskih, krstaških ratova na dalje uče u povijesti, u udžbenicima tako da je na lijevoj strani kršćanski izvještaj, na desnoj strani arapski izvještaj. Za mene je ideal da oni jednog dana na lijevoj strani na kome piše hrvatski izvještaj, na desnoj srpski, oni moraju znati oba dva a koji će usvojiti meni je potpuno svejedno. Mene samo zanima da znaju oba dva.

Danica Vučinić: A da li možete da zamislite tu situaciju?

Žarko Puhovski: Ja mislim da je to dosta blizu.

Danica Vučinić: A gde, koliko je blizu?

Žarko Puhovski: To je blizu na razini pet godina. To je, mislim tako se gleda blizu. Ali ja mislim da je to moguće za pet do deset godina. Mi smo sa jednom udrugom iz Soluna počeli raditi na zajedničkoj prošlosti, ja sam u nekom odboru te udruge, napravili smo već neke dokumente, neke knjige, neke interpretacije. Bilo je strašnih otpora, otpora ima i dalje, oni su postali više manje rutinski i danas se to pojavljuje u velikom broju razreda. Recimo, u pet do deset posto, što je relativno...

Danica Vučinić: To su zapravo pomoćna učila uz istorije?

Žarko Puhovski: Tako je. Ali u pet do deset posto razreda i u Srbiji i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, to polagano ide do te razine da učite, to je ono što je smisao, kako su Srbi vidjeli sebe, i Srkinje ako hoćete, kako su Hrvati i Hrvatice vidjeli sebe, a vi ćete izabrati ono što se vama kao učeniku ili učenici čini logičnijim ili ispravnijim. To ne može biti zadaća škole formirati stavove. Upravo je Jugoslavija pokazala u svojih pedeset godina, drugoj verziji 45 godina, koliko je opasno pometati povijest pod tepih. Svi smo učili prva ofanziva, druga ofanziva, narodni neprijatelji, domaće izdajice, i lagali su nam u školi. Onda smo došli kući i lagali su nam kod kuće zbog svojih obiteljskih odnosno porodičnih razloga, i većina je ljudi između laži u školi i laži kod kuće odabrala laž kod kuće. Dakle, škola nije funkcionirala onak da nametne stavove.

Danica Vučinić: E sad, koliko je ova ideja po vašem sudu, Koalicija za REKOM, zapravo formiranje jedne regionalne komisije, zajedničke, ostvarljiva? Koliko je po vašem sudu ostvarljivo to da se svi dogovore da naprave tu komisiju koja će raditi na utvrđivanju činjenica?

Žarko Puhovski: Ne znam, to je i dalje jako otvoreno, ja nisam siguran da je to moguće ali mi se čini da je strašno važno pokušati. I da tako kažem barem osramotiti one koji će se tomu usprotiviti. To znači otprilike ovo – barem jedna od država a možda i više njih, neće to prihvatiti na službenoj razini. Ali meni je to puno važnije da se to probije u društvo, da se to probije među građane, među nastavnike, među učenike, da se o tomu razgovara, a hoće li neki parlament to prihvatiti je važno ali za mene nije bitno.

Danica Vučinić: Da li je moguće ukoliko to ostane na nekom nivou nevladinog sektora, koji ima sličan status čini mi se i u Hrvatskoj, i u Srbiji, i u Bosni, slično je tretiran u društvu i od država i politike, koliko je moguće da društvo počne time da se bavi a da zapravo samo nevladine organizacije vode tu priču bez parlamenata, bez država?

Žarko Puhovski: Nevladine organizacije su se godinama bavile nečim što sam ja nazivao švercom, mi smo švercali teme sa margina u središte javne rasprave. Često puta nismo uspijevali, koji put smo uspijevali. Mi smo postigli danas da je to tema koju nitko ne može zaobići.

Danica Vučinić: Slažem se, ali pitanje koliko je prihvatljiv stav o određenoj temi koju plasirate.

Žarko Puhovski: Stav nije prihvatljiv za većinu, ali je tema prihvatljiva i onda smo već nešto učinili. Drugo, mi smo postigli to da danas sve strane barem kroz zube moraju reći „bilo je i takozvanih, naših zločina“, što prije deset godina nije moglo biti zamislivo, dakle nešto se dogodilo. Ali, ono što je sad bitno nisu brojke, bitna su imena. Ono što mene zanima kao građanina, kao nekadašnjeg aktivista u NGO-ima, jesta da dođemo do popisa imena žrtava pa da onda posle razgovaramo ko je kriv, kako da se...

Danica Vučinić: Znam, a zašto bi se države protivile, zašto bi se političari protivili tome?

Žarko Puhovski: Zato što moraju ići zbog demokracije, zato što moraju ići na izbore.

Danica Vučinić: A šta je demokratski u tome?

Žarko Puhovski: Oni moraju ići na izbore svake četiri godine a većina ljudi to ne smatra ispravnim to da nama sad Srbi u Hrvatskoj govore o žrtvama, da nama Hrvati u Srbiji govore o žrtvama, da ne daj Bože nama Albanci govore o žrtvama, i tako dalje. To je za ogroman broj ljudi neprihvatljivo a bez tih ljudi političari neće biti ponovno izabrani. To je problem.

Danica Vučinić: A da li onda hoćete da kažete da recimo ta verbalna podrška koju je REKOM dobio ako se ne varam od vašeg predsjednika Josipovića, od našeg predsjednika Tadića, da je to da kažem, lažna podrška?

Žarko Puhovski: Ne, to je istinita podrška, ali faktička politička moć gospodina Josipovića je malo veća od moje, a moja je nikakva. Dakle gospodin Josipović može dati podršku kao predsjednik države, ali to u realnosti, odnosa parlamentu koji bi po ideji REKOM-ova Statuta to morao usvojiti ne znači ama baš ništa. Gospodin Tadić ima puno veći utjecaj jer na žalost, on je i predsjednik stranke i predsjednik države, to je sad unutrašnja stvar pa neću o tome govoriti, ima veći utjecaj, njegova podrška znači puno više ali Josipovićeve podrške ne znači ništa. Ono što je važno jeste nakon izbora, to znači za godinu dana, se može razgovarati s time u odnosu na većinu u parlamentu odnosno na novu vladu ko god to bio, i to postoji kao šansa eventualno šest mjeseci nakon izbora. Nakon toga već svi počinju misliti o narednim izborima i tko god mislio o narednim izborima ovakvu sumnjivu temu neće prihvatiti. Dakle, pitanje je može li se uletijeti u tih šest mjeseci i eventualno dobiti podršku neke vlade u Hrvatskoj koja bude izabrana.

Danica Vučinić: Kako biste onda vi definisali ovaj, da kažem, pokušaj formiranja? Šta je to sad onda?

Žarko Puhovski: To je pokušaj da se pokaže da je potrebna jedna regionalna institucija koja bi, ono što se ovde kaže, utvrdila činjenice o žrtvama. Dakle imenovala žrtve i utvrdila okolnosti njihovih pogibija, ne

ulazeći u veliku priču, dakle samo konkretne okolnosti. To je nešto što sigurno nikada nećemo provesti ali to je nešto što je ideal u ime kojega ćemo puno moći napraviti.

Danica Vučinić: Dobro. A šta možemo da napravimo ako ne sprovedemo ta imena, ako ne utvrdimo te činjenice? Gde je granica, koje korake mi možemo da napravimo bez utvrđivanja onoga o čemu pričate u kontekstu pomirenja? Dokle možemo da stignemo ako to ne utvrdimo?

Žarko Puhovski: Prije pomirenja dolazi ono što sam govorio – uznemirenje zbog istine. Citirao sam jednog starog engleskog pisca koji je vrlo fino rekao „svako pristojno društvo počiva na neistini zato što je pristojno društvo“. Neistina je bit pristojnosti. Onaj ko je pristojan kad kaže „dobar dan, katastrofalno izgledate“, „kolega dobar dan, čujem da vas je žena prevarila“ jeste prostak, nepristojan čovek. Ko god govorio o istini doslovce je društveni prostak. Društvo počiva na nijekanju istine u ime toga da se ne sukobljavamo. Kad unosimo istinu izazivamo uznemirenje, što je jako pozitivno i ja to podržavam, ali treba shvatiti što to znači. Dugoročno to dovodi do pomirbe ili pomirenja ali to važi za naredne generacije. U međuvremenu je prvi posao po mojem sudu, normalizacija. Normalizacija odnosa je fantastično unapređovala, brže nego što sam ja očekivao.

Danica Vučinić: Da li, recimo kada govorimo o Srbiji i Hrvatskoj, da li smo mi sad na tom nivou normalizacije?

Žarko Puhovski: Hrvatska i Srbija su se prebrzo normalizovale, po mojem sudu.

Danica Vučinić: Zašto prebrzo?

Žarko Puhovski: Sad ćemo vidjeti. Zato što kad jednog čoveka koji se zove Purda uhapsi, najedanput nastane takva gužva koja pokazuje da je ta normalizacija bila provedena na bazi toga što Josipović i Tadić dobro komuniciraju, ili gospođa Kosor i gospodin Cvetković i tako dalje. Sve je to jako fino ali ispod toga postoji nešto što je bilo zatrto, i što svako malo pomalja glavu na objektivno sitnim povodima.

Danica Vučinić: Da, ali onda je ta normalizacija licimerna. To je pitanje pristojnosti koje...

Žarko Puhovski: Tako je, ali to je jako važno. Oni moraju, to je posao političara. Oni moraju malo gurati stvari napred, ići ispred društava i pokazati jednu crtu. Pazite, da toga nije bilo pitanje je kakva bi danas bila reakcija, danas samo jedan luđak kaže treba prekinuti odnose sa Srbijom, da nisu ovakvi odnosi na vrhu bilo bi trideset luđaka koji bi rekli treba prekinuti odnose sa Srbijom i onda bi neka vlada to možda ozbiljno uzela u razmatranje. A sad to nije moguće.

Danica Vučinić: Da li možemo da kažemo kada posmatramo zemlje bivše Jugoslavije, region, koja država je najviše odmakla, koja je neka učinila više da se suoči koliko toliko sa onim što je u sopstvenoj prošlosti činila?

Žarko Puhovski: Teško je reći. Meni se čini da je tu podjednaka situacija. Ja sam vjerovao pre nekoliko godina da će Srbija najviše učiniti zato što je Srbija poražena. Uvijek su oni koji su bili poraženi bili natjerani da se više suoče sa svojim greškama, oni rade sa svojim greškama ako su poraženi.

Danica Vučinić: To znači da vas je Srbija razočarala?

Žarko Puhovski: Ne, ne, ne u smislu zato što je poražena nego zato što je takva situacija. Jer vidite nakon Drugog svetskog rata Nijemci su bili prisiljeni kao poraženi, to nije usporedba sa Srbijom molim vas ni u kom pogledu nego čisto psihološki, prihvatiti neke stvari. I dan danas ćete naći ugledne američke intelektualce koji ne priznaju da je Hirošima ratni zločin jer su on pobijedili, nije im trebalo. Niko nije suđen s te strane. U Hrvatskoj ćete stalno čuti frazu – nikad ni jedan general pobjedničke vojske nije suđen, što nije istina, Izraelci su osudili dvojicu, ali gotovo nikad. Dakle ja sam očekivao da će Hrvatska u nastupu pobjedničkog žara imati većih poteškoća da se suoči s prošlošću nego Srbija koja je izgubila teritorije, koja je smanjena, koja je tri puta mijenjala ime države, dakle koja je zaista poražena i koja je izgubila vođstvo, šefa države u Hagu, i tako dalje, dakle koja je imala objektivne uvjete da se okrene sama sebi, ona to nije učinila onako kako sam ja očekivao. E sad, to što sam ja razočaran je nevažno, pitanje je jesam li ja imao pravo to očekivati, jesam li ja nešto objektivno imao pred očima ili je to naprosto moja osobna (klapnja).

Danica Vučinić: Da, ali kada ste pomenuli Nemačku, mi ćemo danas čuti od svakog nemačkog političara kada drži govor, uvek kaže da se nikada ne ponovi ono što smo mi učinili. Da li možete da zamislite situaciju da bilo ko u regionu kaže ovde...

Žarko Puhovski: Gospodin Tadić je rekao u Srebrenici nešto slično, i to je velika stvar, ali to još uvijek...

Danica Vučinić: Ali to je incident a ne pojava.

Žarko Puhovski: Ali to još uvijek štrči kao neka vrsta izuzetka. Međutim, učinio je nešto što opet prije pet godina nije bilo zamislivo kao riječ koja će izići iz ustiju srpskog predsjednika. Dakle te stvari idu malo, što bi rekli Amerikanci, to little to late. Prelagano, prekasno i premalo toga se događa. Doći će nove generacije koje s jedne strane neće imati uopće interesa za to, ali tu je uvijek moja teza, čisto psihoanalitički, freudovski, doći će nove generacije gdje će klinici pitati roditelje „što si radio u ratu, tata“.

Danica Vučinić: Da, kao što se u Nemačkoj desilo.

Žarko Puhovski: Da. To je bilo ime poznatog američkog filma. I taj tata može lagati policiju, može lagati sudu, može lagati novinarima, ali lagati sinu ili kćeri je puno teže. Taj normalni psihoanalitički postupak je u Njemačkoj kulminirao 1986. godine. Pravo suočavanje u Njemačkoj je počelo ne agresijom koja je dovela do gubitka rata, niti okupacijom nakon gubitka rata, nego '68. a to je 23 godine nakon završetka rata a mi još nismo tako daleko i ne treba očekivati da su naša društva zrelija nego njemačko tog vremena, dakle bez obzira opet na sve razlike. Dakle kad se dogodi taj unutrašnji familijarni pritisak, onda se puno teže othrvati nego kada vas neko izvana napadne, kaže ti si zločinac, on kaže ja nisam zločinac vi ste zločinci, i tako dalje.

Danica Vučinić: A da li bi onda uspeh da se ta komisija formira, da utvrdi činjenice, zapravo sprečila ova pitanja koja će kako kažete, bit postavljena, sigurno će naša deca nas jednog dana to pitati?

Žarko Puhovski: Sigurno će nas pitati. Bilo bi divno da ta inicijativa uspije, divno, ali ja to ne vjerujem, po mom iskustvu...

Danica Vučinić: A zašto vi niste želeli da se uključite oficijalno u to, iako podržavate?

Žarko Puhovski: Zato što... Ja to apsolutno podržavam, jer je to strašno važna stvar. Međutim, ja nisam momentalno ni u kakvoj drugoj poziciji nego da sebe predstavljam kao profesora, nisam ni u kakvoj

nevladinoj organizaciji i tako dalje. A smatrao sam da bi u toj inicijativi trebali biti predstavnici nevladinih organizacija i nitko drugi. Sad imamo paralelno predstavnike nevladinih organizacija, čak i nekih stranaka i pojedince. I meni se čini potpuno paradoksalnim da, recimo nas dvoje sedimo zajedno za stolom, vi predstavljate jednu veliku nevladinu organizaciju a ja sam Žarko Puhovski. Ja ne vidim kako mi možemo onda ravnopravno razgovarati... Zato što vi predstavljate nekoga a ja predstavljam sebe. Ja mogu sebe smatrati strašno važnim, ja sebe smatram strašno važnim, ali ja sam jedna osoba. A vi predstavljate recimo sto aktivista, ili ako ste u ime neke stranke nekoliko tisuća članova, i onda naprosto ja mogu biti u pravu u argumentaciji ali vi ste u pravu po brojkama. I onda istovremeno igramo košarku i nogomet na istom terenu, a ne zna se koja su pravila. Dakle, neko je stalno u prekršaju.

Danica Vučinić: Vi kažete da političari nisu raspoloženi, po vašem sudu, da se uključe u ovu priču...

Žarko Puhovski: Jesu ako moraju.

Danica Vučinić: Da, da će morati da se brinu o svojim rejtinzima u svojim malim državama koje su nastale raspadom Jugoslavije. Ali u kojoj meri po vašem sudu je važno tu uključiti crkvu? Crkva je imala, pominjali smo Nemačku, značajnu ulogu u nemačkom suočavanju s prošlošću.

Žarko Puhovski: Kod nas je situacija malo kompliciranija. Prvo, s političarima stvar izgleda ovako da će veoma vjerovatno za pet mjeseci hrvatski političari biti izvan ove regionalne igre. Budu li završeni pregovori za pet mjeseci sa Evropskom unijom, Hrvatska zapravo više nije u regiji.

Danica Vučinić: A to znači šta?

Žarko Puhovski: To znači da hrvatski političari više ne ovise o Briselu, ne moraju se više ulagivati Briselu i mogu raditi što misle. Oni su čitav niz dobrih stvari napravili, hrvatski političari, zadnjih godina protiv svog uvjerenja zbog pritiska iz Brisela. Kad postanu članovi, kad Hrvatska postane članicom Evropske unije nema više pritiska iz Brisela, nema više koga ko bi bio super ego, viša razina i oni rade što hoće. A to što hoće, nisam siguran da će hteti REKOM. Nasuprot tomu, Srbija čeka i mora biti dobar đak, Makedonija čeka, Bosna i Hercegovina čeka, oni moraju biti dobri đaci i oni će biti pod pritiskom. Zato je Hrvatska posebno pitanje ove komisije, sada govorimo čisto taktički, jer naprosto gubite element pritiska. Ono što se kaže mrkvu i batinu, batinu ste izgubili a mrkvu i tako i tako zapravo niste ni imali kao nevladina organizacija vi nemate što ponuditi nego čisto savjest, recimo.

Danica Vučinić: A na drugoj strani imamo specifičnu situaciju sada na Kosovu. Evo pre par nedelja smo čuli taj izveštaj Dika Martija i vidimo da na Kosovu, možemo da kažemo da su pobednici, ostvarili su nezavisnost i tako dalje, ono što ste vi definisali malo čas poredeći Srbiju i Hrvatsku i tako jedno teško prihvatanje, čak i mogućnosti da se ispituju zločini za koje su osumnjičeni političari odande. U čemu je specifičnost, da li je to specifičnija sredina u odnosu na hrvatsku odnosno srpsku, odnosno bosansku?

Žarko Puhovski: Isto bi tako bilo u Hrvatskoj toliko godina nakon neovisnosti, 2-3 godine nakon neovisnosti. Da je neko Hrvatskoj rekao '94. da treba ispitati Tuđmanove zločine dobio bi po nosu. Nas je bilo tada pedeset ili stotinu u Hrvatskoj koji su to govorili, ako nas je toliko bilo a sigurno ne više, pedeset ili sto osoba, i dvije ili tri nevladine organizacije. To je emocionalno podržavanje naše nove države za koju su pokoljenja stradavala, sanjala o njoj i tako dalje i tu nema mogućnosti da se trenutno uđe u javnost bez privida izdajništva. Ono što je puno važnije o toj komisiji jeste što je predsednik te komisije rekao da ne želi dati podatke EUPOL-u, evropskoj policiji, tvrdeći da u EUPOL-u postoje ljudi koji su korumpirani i koji bi o kosovarskim političarima dali te podatke pa bi prošli kao i svjedoci na haškim suđenjima koji su

ubijeni. A to znači da stvar nije samo regionalna nego da ona ide dalje i u takozvanu finu, čistu, civiliziranu Evropsku uniju a to pokazuje koliko je kompleksna čitava ova priča.

Danica Vučinić: E sada, kada govorimo o tom pomirenju u regionu, vi kažete između Hrvatske i Srbije se odnosi normalizuju. Da li su to, da kažem, najbolji odnosi koji između ovih ili postoje neki bolji?

Žarko Puhovski: Ne, oni su predobri i najbolji. Oni su predobri s obzirom na realnost ali je dobro da su predobri jer to je pritisak na realnost da se mijenja.

Danica Vučinić: E sad, da li po vašem sudu postoji šansa da se bilo ko prvi pomiri u regionu ili svi moraju zajedno da se pomire? Mislim, kako zamišljate to pomirenje?

Žarko Puhovski: Upravo su Srbija i Hrvatska to pokazali, to ide jedan po jedan, par po par. To znači da Hrvatska može imati odlične odnose sa Srbijom a lošije odnose sa ne znam, Bosnom i Hercegovinom, sad napamet govorim, nije istina. Ili, Crnom Gorom na primer, i tako dalje. Crna Gora je provela tu jedan trik o kome sam već više puta govorio, da se ponaša kao Austrija '45. godine, da sebe proglasi prvom žrtvom a ne sudionikom u ružnim stvarima Miloševićevog režima i ona je preko toga sebe izbacila iz igre, i ona ima formalno govoreći najčišće pomirenje sa svima osim sa Srbijom. Dakle, biće problemi takvi da će se ići jedan po jedan par i ostaće zadnji par Srbija – Kosovo. To je sasvim jasno.

Danica Vučinić: Mi čujemo često frazu kada je reč o Kosovu od naših političara - istorijsko pomirenje, posle ne znam, dijaloga i pregovora, pri tom je najveća etnička distanca između...

Žarko Puhovski: Naravno. Tu će biti jako teško nešto napraviti u narednim godinama, ali će se to morati napraviti zbog pritiska izvana i zbog pritiska građana koji međusobno komuniciraju i trguju, htjelo se to ili ne.

Danica Vučinić: Da li je kada govorite o tom pritisku onda ova regionalna komisija, da uzmemo da će ona bit napravljena, da vi niste u pravu...

Žarko Puhovski: Bilo bi divno, ja se nadam od srca.

Danica Vučinić: Da uzmemo da će biti napravljena i da ona stvarno krene da istražuje i da utvrđuje činjenice, imena i tako dalje. Da li je po vašem sudu, to suštinska potreba, šta mislite, svih društava, da li društva sva naša pojedinačno, suštinski želimo da to bude utvrđeno ili je to ipak deo pritiska?

Žarko Puhovski: Bila je ona davna serija Pozorište u kući, u kojoj je u uvodu Đuza pjevao neku pjesmu i onda na koncu završio „nemam ništa protiv pozorišta u kući ali da mi se da da sam glavni ja“. Dakle, svi bi pristali na to ako im se da da budu glavni, to jest da budu najveća žrtva. Ako ne u apsolutnom broju, onda u relativnom broju. Onda ako se pokaže, recimo na primer, da je Srba najviše ubijeno u ratu onda će svi drugi reći „čekajte, pa kako to, Srbi su krivci za rat iz pozicije Hrvata, Bošnjaka“ i sad odjedanput Srba je najviše ubijeno. A to se recimo može dogoditi. I zato se meni čini važnim ne govoriti o brojkama, ne gađati se brojkama, onda uvijek ispadne tisuća gore dolje, pa nije važno to je strašno puno, nego se baviti imenima osoba i mjestima gdje su osobe poginule. A sve drugo ostaviti za, Bog zna kako kad udaljeno...

Danica Vučinić: Da, ali uvek ćemo se oko vrednosnih sudova sukobljavati.

Žarko Puhovski: Tako je. Ali barem... ima Volterova jako fina formulacija - prostaci se svađaju činjenicama a fini ljudi interpretacijama. Mi se svađamo činjenicama iz Drugog svjetskog rata...

Danica Vučinić: Da, mi još nismo zaključili ko je pobedio.

Žarko Puhovski: Tako je. U takozvanoj stručnoj, u Jasenovcu su spominjane brojke, dakle u časopisima, između 20.000 i 1.200.000, dakle 1 na prema 60. To je smejurija da nije tragično. Dakle, tu ne možete ništa napraviti. Barem da se za ovaj rat koji je bliže dođe do toga da imamo imena, pa onda ne možete reći 100 tisuća a nije 500 tisuća. Mi smo se u Bosni i Hercegovini godinama borili da kažemo da je ubijeno, pod navodnicima, samo sto tisuća jer su oni tvrdili da je ubijeno 200 tisuća. I što se dogodilo? Kad vi to tvrdite pa ispadne da je ubijeno 100 tisuća, svi kažu pa nije ni tako strašno to je polovina od onoga što smo očekivali. A zamislite sto tisuća leševa.

Danica Vučinić: Da, a da li je moguće samo ako utvrdite činjenice, ali onda će se na svakom problematičnom pitanju sukobljavati ne samo obični ljudi kada pričaju, ja sam pomenula na početku Srbin i Hrvat se potuku kada bi pričali o Oluju ili Vukovaru, nego i političari će zapinjati u međusobnoj komunikaciji, na bilo kom problemu. Mi ovde u Srbiji smo debatovali šest meseci kako ćemo da se izvinimo za Srebrenicu, da li ćemo to definisati genocidom, strašnim zločinom, zločinom i tako dalje. Hrvatska i Srbija imaju velikih problema u komunikaciji...

Žarko Puhovski: Svake godine na godišnjici Oluje na primer, i tako dalje.

Danica Vučinić: Jeste. E sad ako se ne složimo šta je bila Oluja, kako ćemo komunicirati?

Žarko Puhovski: Ali stvar je veoma jednostavna. Ovo samo molim pod navodnicima. Srpska strana treba priznati da je Hrvatska imala legitimno pravo na akciju, hrvatska strana treba priznati da su počinjeni teški zločini kao dio te akcije. I nakon toga, neka jedni stave naglasak na jedno, kao što je logično, a drugi na drugo, meni je potpuno svejedno. Samo nek priznaju činjenice. A onda će naravno srpski predsjednik taj dan govoriti o žrtvama, a hrvatski predsjednik o velikom uspjehu hrvatske vojske jer je i jedno i drugo istina, ali molim, neka se u trećoj rečenici i kod jednog i kod drugog spomene ona druga stvar, to je sve što se traži. A ostaće nacionalna politika, Njemci i Francuzi i danas vode polemike. Ja sam vidio, uvijek to navodim kao primer, prije deset godina na stadionu Park prinčeva ragbi utakmica Francuska – Engleska, na kojoj su francuski navijači imali veliku parolu na kojoj je pisalo 'remember Hastings'. Hastings je bio 1066. godine kada su zadnji put na britanskom otočju bile preteče dananjih Francuza. Dakle, devetsto godina nakon toga se to pojavljuje kao rekvizit navijača. Toga će uvijek biti, to neće nestati. Ali barem da imamo za one koji to hoće, koji su izvan ovog histeriziranog emocionalnog načina javnog, pod navodnicima, dijaloga, da imamo uporište za činjenice. A onda nek se o interpretacijama svađaju, to se ne može i ne treba izbeći, to je element socijalnog pluralizma i element političkog pluralizma.

Danica Vučinić: A šta mislite, i to je poslednje pitanje, da li ovih milion potpisa građana i građanki regiona koje sakupljaju u REKOM-u, da li će na bilo koji način uveriti lidere regiona, političke lidere, šefove država regiona, da je ipak to mnogo važnije od njihovog rejtinga?

Žarko Puhovski: Oni će prvo pitati koliko je naših potpisa. Jer niko tu nema, to nije više Jugoslavija, to nije više biračka masa. Dakle, koliko je naših hrvatskih državljana koji mogu za mene glasati to potpisalo, ću ja pitati. Vi ćete pitati koliko ja vaših bošnjačkih, kosovarskih, srpskih, ili ja ću pitati, ne znam, mojih makedonskih potpisalo pa ću se onda opredeljivati. Jer mene biraju hrvatski državljani, mene biraju makedonski državljani, mene biraju srpski državljani. Drugi su mi zapravo negativan element. Za svakog

od njih bi bilo važno da bude što više njihovih a što manje drugih, to bi ih natjeralo da se ponašaju kako mi hoćemo kao dio inicijative koja hoće postići tu komisiju. A uvijek će biti negativan argument ako je potpisalo recimo, puno više Srba nego Hrvata, to će biti za hrvatske političare negativan argument i obrnuto. I zato je problem, da sa jedne strane sad pričamo o istini, ispada da bi politički bilo puno pametnije da se istina ne dozna, to jest da niko ne dozna ako se skupi tih milijun potpisa, čemu se nadam, milijun potpisa, da se ne sazna kakav je omjer iz pojedine države koja je nastala na ostacima Jugoslavije, jer bi to olakšalo političke šanse za uspjeh. To je paradoks.

Danica Vučinić: Hvala što ste bili gost emisije Pune ruke prošlosti.

Žarko Puhovski: Bilo mi je drago.